

6. Кодекс адміністративного судочинства України від 6 липня 2005 року № 2747-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2005. – № 35-36, № 37. – Ст. 446.

7. Ухвала Малиновського районного суду міста Одеси від 25 вересня 2014 року [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/40702244>.

8. Ухвала Миколаївського окружного адміністративного суду про відмову в забезпечення адміністративного позову від 14 листопада 2012 року № 2а-5784/12/1470 [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/27561877>.

9. Ухвала Дніпропетровського апеляційного адміністративного суду від 9 листопада 2016 року адміністративна справа № П/811/1111/16 // [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/62610334>.

10. Постанова Вищого адміністративного суду України від 17 грудня 2015 року адміністративна справа К/800/33217/15 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/27642093>.

11. Ухвала Вищого адміністративного суду України від 16 березня 2010 року адміністративна справа К-3716/09 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/9887297>.

12. Постанова Вищого адміністративного суду України від 13 серпня 2014 року адміністративна справа К/9991/74396/12 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/40203638>.

13. Ухвала Вищого адміністративного суду України від 11 червня 2015 року адміністративна справа К/800/56938/14 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/45349541>.

14. Постанова Вищого адміністративного суду України від 13 квітня 2016 року адміністративна справа К/800/24488/15 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/57344280>.

15. Recommendation № R (89) 8 of the Committee of Ministers to member states on provisional court protection in administrative matters: Adopted by the Committee of Ministers on 13 September 1989 at the 428th meeting of the Ministers' Deputies [Електронний ресурс] – Режим доступу : <https://wcd.coe.int/com.instranet.InstraServlet?command=com.instranet.CmdBlobGet&InstranetImage=2011090&SecMode=1&DocId=702300&Usage=2>.

16. Адміністративні процедури і адміністративне судочинство в Німеччині: Збірник матеріалів № 2. – Київ, 2009. – 180 с.

УДК 342. 9 : 349.4

ЗЕМЕЛЬНО-ПРАВОВА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЯК СПЕЦІАЛЬНИЙ ВИД ЮРИДИЧНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ

Свистович Р.С., к. ю. н.,
завідувач кафедри права
Житомирський інститут

Міжрегіональної академії управління персоналом

Стаття присвячена аналізу основних питань земельно-правової відповідальності як спеціального виду юридичної відповідальності. Звертається увага на невідповідність положень різних галузей права, недостатнє правове розроблення механізму застосування та притягнення до адміністративної відповідальності винної особи.

Ключові слова: *земельне законодавство, земельно-правова відповідальність, юридична та адміністративна відповідальність.*

Статья посвящена анализу основных вопросов земельно-правовой ответственности как специального вида юридической ответственности. Обращается внимание на несоответствие положений различных отраслей права, недостаточную правовую разработку механизма применения и привлечения к административной ответственности виновного лица.

Ключевые слова: *земельное законодательство, земельно-правовая ответственность, юридическая и административная ответственность.*

Svystovych R.S. LAND AND LEGAL RESPONSIBILITY AS SPECIAL TYPE OF LEGAL RESPONSIBILITY

The article deals with the analyze the main issues of land and legal responsibility as a special type of legal responsibility. The attention is drawn to the non-compliance of the provisions of various branches of law, the lack of legal development of the mechanism of application and bringing to administrative responsibility of the guilty person.

Key words: *land law, land and legal responsibility, legal and administrative responsibility.*

Постановка проблеми. Конституцією України проголошено, що земля є основним національним багатством, що перебуває під особливою охороною держави. Тепер, на жаль, земля стала ще й головним об'єктом конфліктів і непорозумінь, що спричиняє зловживання у цій сфері. Ця проблема – загальнонаціональна. Її захист є одним із першочергових завдань правоохоронних органів, органів державної влади та органів місцевого самоврядування. Невідповідність положень різних галузей права, недостатнє право-

ве розроблення механізму застосування та притягнення до юридичної відповідальності за порушення земельного законодавства негативно впливає на її ефективність. Залежно від виду правопорушення земельного законодавства, відсутності чи нанесенні майнового збитку, завданого правопорушенням, а також ступеня державної безпеки, до порушника можуть застосовуватися різні види юридичної відповідальності.

Розглядаючи питання юридичної відповідальності за порушення земельного

законодавства, треба зазначити, що поширеною є класифікація юридичної відповідальності залежно від об'єкта належності правової норми, що порушена. На цій підставі у теорії права розрізняють такі види юридичної відповідальності, як кримінальна, адміністративна, цивільно-правова, дисциплінарна відповідальність. Зазначені види юридичної відповідальності є загальноновизнаними, в межах вказаних видів винні особи за порушення земельного законодавства притягуються до юридичної відповідальності.

Ступінь розробленості проблеми. Питання визначення та застосування земельно-правової відповідальності як спеціального виду юридичної відповідальності за порушення земельного законодавства досліджували науковці різних галузевих наук, зокрема, такі вчені: І.І. Каракаш, В.І. Курило, А.М. Мірошніченко, О.С. Мірошніченко, О.О. Погрібний, О.П. Світличний, М.В. Шульга, проте в юридичній літературі щодо визначення найменування цього виду відповідальності відсутня єдність.

Мета статті – дослідити визначення та застосування земельно-правової відповідальності як спеціального виду юридичної відповідальності за порушення земельного законодавства.

Виклад основного матеріалу. Питання юридичної відповідальності за порушення земельного законодавства є досить складним і суперечливим як із наукової, так і з практичної точок зору. За час проведення земельної реформи в Україні, яка триває нині, Верховною Радою України, органами виконавчої влади та органами місцевого самоврядування прийнято низку законів та нормативно-правових актів, що регулюють земельні правовідносини. Загалом у складі земельного законодавства налічується понад 100 законодавчих та нормативно-правових актів, які певною мірою регулюють ці відносини. Крім того, земельне законодавство містить низку самостійних заходів впливу на порушників земельного законодавства, що й дало підстави науковцям наряду із загальноновизнаними видами юридичної відповідальності (кримінальна, цивільно-правова, адміністративна, дисциплінарна) визнати такий самостійний галузевий вид, як земельно-правова відповідальність [1, с. 47], або спеціальна відповідальність [2, с. 328].

Юридична відповідальність є одним із найважливіших правових явищ у будь-якій правовій системі, і через це проблемам юридичної відповідальності відводиться належне місце як у загальній теорії права, так і в галузевих юридичних науках. Останнім часом найбільш гострі суперечки виникають серед вчених-правознавців із приводу класифікації юридичної відповідальності, особливо під час спроб віднести ту чи іншу передбачену законами відповідальність до загальноновизнаних видів або виділити новий, окремий її вид [3, с. 30].

Оскільки земельне право за своєю природою є комплексною галуззю права, для неї характерним є застосування за земельне правопорушення різних видів юридичної відповідальності. У межах нашого дослідження зосе-

редимо увагу на юридичній відповідальності за порушення земельного законодавства.

Однак адміністративна відповідальність за порушення земельного законодавства є найбільш поширеним видом юридичної відповідальності, тому ми погоджуємося з думкою О.П. Світличного, який наголошує, що роль адміністративної відповідальності у боротьбі з правопорушенням у галузі земельного законодавства постійно зростає, проте невідповідність положень різних галузей права, недостатнє правове розроблення механізму застосування та притягнення винних осіб до адміністративної відповідальності за порушення земельного законодавства негативно впливає не тільки на її ефективність, але й функціонування усіх ланок державного апарату [4, с. 217].

Аналіз Земельного кодексу України та Кодексу України про адміністративні правопорушення, інших нормативно-правових актів дає змогу зазначити, що земельно-правова відповідальність за своєю правовою природою, цілями, умовами застосування та порядком притягнення до відповідальності, відрізняється від адміністративної відповідальності, що говорить про розмежування адміністративних правовідносин із земельними правовідносинами, проте водночас необхідно зазначити про тісний зв'язок адміністративного і земельного права. Цей зв'язок проявляється, перш за все, у застосуванні імперативних методів у галузі управління використання і охорони земель.

Відзначаючи наявність зв'язків адміністративних відносин із земельними відносинами можна констатувати про подвійну правову природу цих відносин. Найбільший прояв подвійної правової природи адміністративного і земельного права проявляється в інституті адміністративної відповідальності за порушення земельного законодавства [5, с. 217].

Із цього приводу варто погодитися з думкою В.І. Курило, на думку якого, особливості та характер правових норм, які складають підінститут адміністративної відповідальності за земельні правопорушення, дають усі підстави відносити його і до галузі земельного права як комплексної правової галузі, у складі інституту юридичної відповідальності за земельні правопорушення, оскільки норми цього підінституту містяться як в адміністративно-правових, так і в земельно-правових актах, і, відповідно, врегульовують і адміністративно-правові, і земельно-правові відносини [6, с. 26].

Цікавою також є думка Д.М. Лук'янця, який зауважує, що подальший поділ може відбутись у межах зазначених видів юридичної відповідальності, але в будь-якому випадку варто звертати увагу на підстави класифікації, дотримуючись положення про те, що наукова класифікація має бути природною. Таким чином, підставами подальшої класифікації можуть бути, наприклад, вид суб'єкта, що притягується до відповідальності, сфера відносин, які охороняються за допомогою цього виду відповідальності (об'єкт відносин відповідальності), а також особливості порядку реалізації відповідальності [7, с. 47].

Характеризуючи відповідальність за порушення земельного законодавства, варто зазначити, що юридична відповідальність за порушення у цій галузі є неоднорідною, і, згідно зі ст. 211 Земельного кодексу України, проявляється у формі цивільної, адміністративної та кримінальної відповідальності [8]. Ч. 1 ст. 211 ЗК закріплено перелік видів порушень земельного законодавства. Зазначений перелік видів порушень не є остаточним, і законом може бути встановлена відповідальність і за інші порушення земельного законодавства.

У ч. 1 описані різні порушення земельного законодавства, проте дана «норма» жодного регулятивного та охоронного значення не має – нікого не можна притягти до відповідальності на підставі ч. 1 ст. 211 ЗК. Відповідальність може настати за нормами цивільного, адміністративного, кримінального та іншого законодавства, які встановлюють конкретні санкції за описані правопорушення. При цьому застосування таких санкцій не вимагає посилання на ч. 1 ст. 211 Земельного кодексу України [9, с. 455].

Це повною мірою стосується й норм іншого земельного законодавства, зокрема законів України «Про охорону земель», «Про державний контроль за використанням та охороною земель» тощо [10–11]. Однак земельне законодавство не містить усього арсеналу правових заходів і санкцій, розрахованих на всебічний вплив на суб'єктів земельних правопорушень. Тому з метою ефективного впливу на них земельне право користується тими заходами і санкціями, що містяться в інших галузях права, зокрема цивільній, адміністративній, кримінальній, трудовій та інших правових галузях.

Наприклад, якщо в результаті порушення норм земельного законодавства особами, винними в невиконанні трудових обов'язків у процесі трудової діяльності, буде заподіяна матеріальна шкода земельним ресурсам, настає матеріальна відповідальність цих осіб. Вона полягає в покладанні на працівників і посадових осіб підприємства, які перебувають у трудових відносинах із цими підприємствами і вчинили порушення земельного законодавства, обов'язку відшкодувати цю шкоду чи компенсувати заподіяні збитки у встановленому порядку [12, с. 342].

Проте для застосування інших галузевих санкцій необхідно, щоб земельне правопорушення мало ознаки порушення правових норм відповідної галузі права. У правовій літературі досить поширеною є точка зору, відповідно до якої земельне правопорушення може слугувати підставою для застосування заходів кримінальної, адміністративної, цивільно-правової чи дисциплінарної відповідальності, якщо вона одночасно є кримінальним злочином, адміністративним чи дисциплінарним проступком, цивільним правопорушенням [12, с. 559].

Водночас, на відміну від норм адміністративного та кримінального закону, ст. 211 ЗК визнає суб'єктами земельних правопорушень юридичних осіб. Однієї з підстав притягнення до відповідальності юридичних осіб, визначених ст. 21 ЗК, є порушення порядку встанов-

лення та зміни цільового призначення земель. Ст.ст. 154–155 ЗК також передбачена відповідальність у сфері земельних відносин такими суб'єктами відносин, як органи виконавчої влади та органи місцевого самоврядування. Що стосується відшкодування збитків (ст.ст. 156–157 ЗК), відшкодування збитків здійснюється на підставі загальних положень цивільного та господарського законодавства, зокрема ст.ст. 1166–1194, 1209–1211 Цивільного кодексу України [13], ст. ст. 224–229 Господарського кодексу України [14].

Таким чином, формулюючи проміжний висновок, варто наголосити, що у разі порушення земельного законодавства особою можна притягнути до одного з видів юридичної відповідальності за нормами цивільного, господарського, адміністративного та кримінального законодавства. Так, нормами Кодексу України про адміністративні правопорушення передбачена адміністративна відповідальність за порушення земельного законодавства за: псування і забруднення сільськогосподарських та інших земель; порушення правил використання земель; самовільне зайняття земельної ділянки; перекручення або приховування даних державного земельного кадастру; зняття та перенесення ґрунтового покриву земельних ділянок без спеціального дозволу; порушення строків повернення тимчасово зайнятих земель або неприведення їх у стан, придатний для використання за призначенням; самовільне відхилення від проектів землеустрою; знищення межових знаків (ст.ст. 52–56), а також за: порушення вимог законодавства, будівельних норм, державних стандартів і правил під час будівництва (ст. 96); порушення законодавства під час планування і забудови територій (ст. 96–1); потрава посівів, зіпсування або знищення зібраного врожаю сільськогосподарських культур, пошкодження насаджень колективних сільськогосподарських підприємств, інших державних і громадських чи фермерських господарств (ст. 104) [15].

Також ст. 188-5 КУпАП встановлена адміністративна відповідальність за невиконання законних розпоряджень чи приписів посадових осіб органів, які здійснюють державний контроль у галузі охорони навколишнього природного середовища, використання природних ресурсів, радіаційної безпеки або охорону природних ресурсів.

Крім Кодексу України про адміністративні правопорушення, відповідальність за порушення вимог земельного законодавства передбачена й нормами Кримінального кодексу України за: самовільне зайняття земельної ділянки та самовільне будівництво (ст. 197-1); забруднення або псування земель (ст. 239); безгосподарське використання земель (ст. 239) КК [16]. Проте традиційним критерієм розмежування адміністративної та кримінальної відповідальності була і залишається ступінь суспільної небезпеки вчиненого правопорушення. Так, відповідно до ст. 197-1 кримінального кодексу, шкода, передбачена ч. 1 цієї статті, визнається значною, якщо вона у сто і більше разів перевищує неоподатковуваний мінімум доходів громадян.

Висновки. Проведений аналіз земельного та іншого вітчизняного законодавства дає змогу констатувати, що відповідальність за порушення земельного законодавства є міжгалузевим інститутом, що підтверджується наявністю нормативно-правових норм, які містяться не лише в земельному, але й у нормативно-правових актах інших галузей права. Наявність фактичної підстави юридичної відповідальності, тобто самого правопорушення, викликає формування правовідносин відповідальності, яка передбачена іншим галузевим законодавством.

Перелік статей земельного, цивільного, господарського, адміністративного та кримінального кодексів та інших вітчизняних нормативно-правових актів вказує, що земля належить до найважливіших об'єктів матеріального світу, відіграє надзвичайно важливу роль для існування всього людства і є предметом правового регулювання багатьох галузей права, необхідною підставою для застосування заходів примусового впливу, що застосовують уповноважені органи виконавчої влади, їх посадові особи та суд із метою притягнення особи до юридичної відповідальності за порушення земельного законодавства є вчинення нею земельного правопорушення.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Анисимов А.П. Земельно-правовая ответственность за нарушение правового режима земель поселений / А.П. Анисимов // Журнал российского права. – 2004. – № 2. – С. 46–51.
2. Земельне право: підручник / М.В. Шульга, Н.О. Багай, В.І. Гордєєв та ін.; за ред. М.В. Шульги. – Х. : «Право», 2013. – 520 с.
3. Лук'янець Д.М. Інститут адміністративної відповідальності: проблеми розвитку: [Монографія] / Д.М. Лук'янець. –

К.: Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України. 2001. – 220 с.

4. Світличний О.П. Правовий аналіз визначення та застосування земельно-правової відповідальності як спеціального виду юридичної відповідальності за порушення земельного законодавства / О.П. Світличний // Бюлетень Міністерства юстиції України. – 2010. – № 4–5. – С. 139–145.
5. Світличний О.П. Адміністративні правовідносини у сфері земельних ресурсів України: проблеми теорії та практики правозастосування: [Монографія] / О.П. Світличний. – Донецьк: Державне видавництво «Донбас», 2011. – 410 с.
6. Курило В.І. Адміністративні правочини у сільському господарстві України: сучасна парадигма: [Монографія] / В.І. Курило ; За заг. ред. В.К. Шкарупи. – К.: Магістр – XXI сторіччя, 2007. – 312 с.
7. Лук'янець Д.М. Адміністративно-деліктні відносини в Україні: Теорія та практика правового регулювання: Університетська книга: [Монографія] / Д.М. Лук'янець. – Суми, 2006. – 367 с.
8. Земельний кодекс України від 25 жовтня 2001 р. // ВВР України. – 2002. – № 3-4. – Ст. 27.
9. Мірошніченко А.М., Марусенко Р.І. Науково-практичний коментар Земельного кодексу України / А.М. Мірошніченко, Р.І. Марусенко. – К. : «Правова єдність», 2009. – 496 с.
10. Про охорону земель : Закон України від 19 червня 2003 р. // Відомості Верховної Ради. – 2003. – № 39. – Ст. 349.
11. Про державний контроль за використанням та охороною земель : Закон України від 19 червня 2003 р. // Відомості Верховної Ради. – 2003. – № 39. – Ст. 350.
12. Земельне право України : підручник / За ред. О.О. Погрібного, І.І. Каракаша. – К. : «Істина», 2009. – 600 с.
13. Цивільний кодекс України: Закон України від 16 січня 2003 р. // Відомості Верховної Ради. – 2003. – № 40–44. – Ст. 356.
14. Господарський кодекс України : Закон України від 16 січня 2003 р. // Відомості Верховної Ради. – 2003. – № 18–22. – Ст. 144.
15. Кодекс України про адміністративні правопорушення від 7 грудня 1984 р. // Відомості Верховної Ради Української РСР. – 1984. – № 51. – Ст. 1122.
16. Кримінальний кодекс України : Закон України від 5 квітня 2001 р. // Відомості Верховної Ради. – 2001. – № 25–26. – Ст. 131.